

Postumanismul și noul autenticism. Mutațiile poeziei române postoptzeciste

Doctorand, Dicusar Cristina

Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu”, Republica Moldova

Abstract: *This article aims to identify the main forms of authenticity in the work of post-80s Romanian poets who express posthumanist ideas in their writing. We will focus on three main literary aspects: the relationship between the author, the text, and the reader; everyday life; and corporeality. We will investigate the evolutions and mutations within those three aspects in the context of posthumanist thought.*

Keywords: *posthumanism, humanism, authenticity, cyborg, new anthropocentrism, textualism*

Neavând o definiție exhaustivă, noțiunea de postumanism se situează în relație cu o serie de concepte și problematici ce țin de existența umană în postmodernitate. Aceste problematici abordează așa-zisa „condiție postumană”, ce se intersectează cu o serie de teorii „post-”: postmodernism, poststructuralism, post-politic, post-adevăr, post-istorie, post-cinema etc. În cadrul acestor *post*-lumi, literatura ilustrează noi tematici și atitudini, venind cu schimbări ce marchează o nouă paradigmă literară universală.

În abordarea noastră a postumanismului, ne vom limita la relația anunțată chiar în interiorul noțiunii în cauză, cea dintre postumanism și umanism. În contextul acestei relații, postumanismul este văzut ca un umanism „reciclat” și ține de *redefinirea omului în contextul postmodernității*, un context tot mai de-naturalizat și tehnologizat [1] pe de o parte și, pe de alta, un context ce facilitează schimbarea raportării omului la natură, i.e. renunțarea la superioritatea umană și situarea omului pe același palier cu celelalte forme de viață. O altă caracteristică a *postumanismului* este replierea înspre subiectul uman [Vancu: 2016], cu depășirea dezumanizării prezente în modernitate [2]. În comunicarea de față, vom explora tocmai această abordare a postumanismului ca nou umanism, urmărind felul în care (câteva dintre) aceste idei (redefinirea omului în context tehnologic și natural, dar și insistența pe subiectul uman) s-au pliat pe literatură, în context local.

În literatura română, paradigma postumanistă a fost anunțată odată cu afirmarea scriitorilor optzeciști, ale căror teorii (noul antropocentrism (Alexandru Mușina), textualism (Marin Mincu), limbajul tranzitiv (Gheorghe Crăciun) ș.a.) anunță o clară schimbare de paradigmă, nu doar literară, ci și reală. Alexandru Mușina vorbește despre o serie de crize, printre care criza eului și criza realității; iar Gheorghe Crăciun, prin metafora răsturnării aisbergului, argumentează trecerea la o nouă etapă existențială și literară. Demersul optzeciștilor a continuat, cu anumite modificări, în perioada postoptzecistă.

Delimităm trei direcții esențiale ale „noului autenticism” optzecist și postoptzecist: modificarea relației autor-text-cititor; accentul pe cotidian și obsesia față de corporalitate. În cele ce urmează, vom explora modificările produse în aceste trei zone, raportându-le la „condiția postumană”.

Schimbarea raportului Autor-Text-Cititor

În optzecism se schimbă raportul autor-text-cititor. Optzecistul Marin Mincu, teoreticianul textualismului, discută mutația produsă în poziția auctorială în cadrul literaturii optzeciste, declarând că autorul nu mai are superioritatea „geniului” sau „profetului” pentru că „se elimină transcendența instanței narrative exclusiviste de până acum” [Mincu, 1993: 148]. Locul autorului îl ia textul: „centrul atenției se deplasează de pe comunicare pe fabricarea obiectului artistic” [Mușina, 2017: 39], fabricare echivalentă unei operații de perpetuu redefinire a sinelui-autor. Odată cu această schimbare de raport autor-text-cititor, temele abordate în poezie fac loc noilor realități tehnologice, socio-politice; autorii poetizează și umanizează cotidianul deja tehnicizat și, prin intermediul acesta, se umanizează pe sine. *Noul antropocentrism*, termen introdus de poetul optzecist Alexandru Mușina, este definit ca „centrarea pe ființa umană, în datele ei concrete, fizic-senzoriale, pe existența noastră de aici și de acum” [Mușina, 2008] și tocmai acest termen anunță pășirea literaturii române în paradigma postumanistă.

În nouăzecism, scriitorul *trebuie* să trăiască așa cum scrie și viceversa (acest dicton îl vedem reflectat în fracturism, în cadrul Grupului de la Brașov, dar și dincolo de curente și grupări). În nouăzecism se continuă ideea textualistă de relație firească cu textul, totuși, este considerată mai importantă o relație sinceră cu cititorul, relație cultivată printr-un discurs poetic familiar, intimist. În unele cazuri, autorii scriu și cărți-dialog, cum ar fi *Lucrări în verde* de Simona Popescu; *Submarinul iertat* de Ruxandra Cesereanu și Andrei Codrescu. Însă chiar și la modul general, în poeziile pe care le scriu, nouăzeciștii îl au în vedere pe celălalt receptor: la Romulus Bucur, tonul confesiv îl transformă pe cititor în prieten; *Deadevă*, de Caius Dobrescu, își apropie cititorii prin limbajul ironic-colocvial al volumului. Cititorul nu mai este în postura de „public anonim” [Mușina, 2017], ci devine din ce în ce mai prezent în text. Expresia caracteristică a *Zeitgeist-ului* perioadei nouăzeciste o regăsim mai ales la Grupul de la Brașov, în fracturism și utilitarism („generația tu”). Miza fracturiștilor este, în primul rând, autenticitatea, scriu Dumitru Crudu și Marius Ianuș în Manifestul fracturist [Crudu, 2014, p.199], dar despre aceeași miză discutăm în cazul scriitorilor nouăzeciști în general. Această focalizare pe autenticitate deschide poezia spre teme noi, spații noi de explorare, cum ar fi spațiul virtual: „nouăzeciștii introduseseră, prin Ion Manolescu & co., ideea de literatură digitală și de hiperspațiu, dar douămiiștii sunt primii pentru care tehnologia digitală nu mai este un lux livresc, ci un obiect natural de recuzită” [Iovănel, 2021: 617].

Douămiiștii au pus accent mai ales pe receptare, textul fiind nimic altceva decât o modalitate de a trezi o reacție în celălalt. Iar pe lângă text sau carte, la poezii douămiiști, comunicarea autor-text-cititor are loc prin intermediul unui anumit tip de performance și/sau printr-o comunicare directă:

„Poetul nu mai coboară în stradă, ca optzeciștii, plimbându-se ludic-ironic, ci îl trage de mânecă pe cititor. Atrage atenția unui public fărâmițat printr-o strategie scandalosă (precum Ianuș, în perioada fracturismului) sau printr-o apropiere empatică (în lecturi publice sau în mediul online), care șterge sau măcar diminuează convenționalismul și distanța canonică dintre scriitor și cititor [...]. Îi întinde mâna, fumează o țigară, bea o bere și discută relaxat – fără morga creatorului neînțeleș și fără emfază anesteziantă.

Iar cititorul are revelația să descopere că poetul e solidar cu angoasele ori cu limbajul lui cotidian și că poezia nu e neapărat estetizantă/edulcorată. [...] Că poezia (nu doar poetul) îl poate cuceri. Funcția teleologică a poeziei e exploatată de poezii anilor 2000 pe linia „generației-tu” despre care vorbea cu aplomb Adrian Urmanov, chiar dacă aceștia nu au nimic în comun cu utilitarismul ca formulă poetică.” [Benga, 2016: 144]

Douămiiștii a devenit generația care a consolidat dimensiunea virtuală în poezie, unii dintre poezii douămiiști, cum ar fi Răzvan Țupa, ajung să prefere spațiul online (tot mai ofertant) de relaționare cu cititorul, celui exclusiv livresc. Cu toate acestea „momentul postuman” în literatura română, corespunde poeziei „postdouămiiștii” a unor scriitori ca Alex Văsieș, Vlad Moldovan, Gabi Eftimie, Vlad Drăgoi, Florentin Popa, Cosmina Moroșan [Iovănel, 2021: 618], care deseori se disting prin impenetrabilitatea unui jargon digital (pentru cititorii nefamiliarizați cu acest limbaj), accentuând „valoarea subiectivă” a produsului literar. În opinia aceluiași Mihai Iovănel, „poetul postuman poate fi reprezentat de figura hipsterului - individ integrat naiv în cultura digitală, care însă explorează și integrează ecologic diverse straturi culturale predigitale, „arhaice” în raport cu ceea ce este contemporan” [Iovănel, 2021: 618]. În acest mediu digital, dinamica relației autor-text-cititor se schimbă. Nu mai avem de-a face cu o poezie a dialogului, ci cu un performance al excesului contemporan (Florentin Popa), al singurătății din fața ecranului (Gabi Eftimie), al lumii matrix (Alex Văsieș), al sinelui artificial (Deniz Otay).

În douămiiștii și, mai accentuat, în postdouămiiștii, dincolo de literatura ce se întâmplă exclusiv prin interacțiunea dintre cititor și cartea-obiect, se cultivă o relație autor-text-cititor în diferite alte contexte socio-culturale și digitale. „[Subminând] pretenția de excepționalism a literaturii [...] epoca post-adevărului și a postumanismului este cea în care o postare pe Twitter sau un comentariu pe Facebook sunt lecturi la fel de interesante ca și cele „literare”” [Clinci, 2017: 102]. Beneficiul acestei lipse de excepționalism este deschiderea poemului spre alte medii, tradusă în comunicarea dintre poemul-text cu materiale audio, video, tactile ș.a., punându-se accent pe performativitate, pe impactul imediat asupra cititorului. Poemul iese astfel din tiparele clasice și poate arăta ca o conversație pe Facebook (vezi volumul lui Tudor Pop, *Softboi mimosa*); devine videopoem; audiopoem; poem însoțit de alte materiale

vizuale: fotografii, picturi, grafică, emoticoane etc.; devine o postare pe TikTok, o imagine pe Instagram, un comentariu pe YouTube, un performance pe scenă. Scopul de a crea această simbioză între instanțele textului, prin orice metodă aflată la dispoziție, mai ales cea digitală, vine, în postumanism, ca una dintre definițiile posibile ale autenticității textuale.

Poezia cotidianului

Începând cu generația optzecistă și, mai ales, în nouăzecism, se observă un interes sporit față de cotidian, față de banal și apoetic, față de trăirea în actualitate, într-o lume desacralizată, tehnologizată [3]. „Ceea ce optzeciștii români au numit „coborârea poeziei în stradă”, „poezia realului” (Mircea Cărtărescu), „poezia cotidianului” (Alexandru Mușina) e, de fapt, o repliere disperată înspre subiectul uman, pe care comunismul autohton îl evacuasese brutal (nu numai estetic, vreau să spun).” [Vancu: 2016]

În poezia optzecistă și postoptzecistă, tema cotidianului a devenit centrală atât în poezie, cât și în literatură în general. Se pune accent pe intimitatea lucrurilor și întâmplărilor aparent obișnuite, este problematizată ambiguitatea unei vieți banale. Scopul pe care și-l pun autorii este astfel, utilizând cadrul domestic, să exprime irepetabilul, frumosul, tragicul, să de-banalizeze realitatea, dar și să utilizeze obiectul ca deschidere spre (re-)trăirea unor întâmplări și emoții:

„să speli vasele la șase dimineța / nu e cel mai plăcut lucru din lume dar / ai citit undeva că e un bun exercițiu meditativ / o cale spre autodisciplină chiar / așa că te gândești la ascultări (...) / să speli vasele în general / nu-i o îndeletnicire prea plăcută / chiar dacă unii din asta trăiesc / iar alții / au practicat-o cel puțin ca pe un / job temporar // să speli vasele e oricum mai bine / decât să faci ordine prin cameră / nu riști să dai de vreo fotografie / cu tine și frate-tu / când erați copii / și să realizezi că de fapt / el a murit acum trei săptămâni” [Bucur, 2017: 221-222]

În postumanism, „problema centrală este ce se întâmplă atunci când omul este scos din scenă, când acesta este mort, asemenea lui Dumnezeu” [Clinci, 2017: 101]. Raportând la poezie, ideea omului absent, „mort”, este manifestată prin prezența acestuia în obiecte, cărora li se atribuie trăiri: „materialitatea devine mai mult decât simpla materie – ea e exces, forță, vitalitate, relaționalitate, impredictibilitate, creație, productivitate.” [Ilea, 2017: 94]. Exteriorizarea trăirilor asupra obiectelor, devine unul dintre procedeele de bază la autorii douămiiști. Teodor Dună mizează deseori pe relația subtilă dintre trăire și obiect: „[...] asfaltul/ respiră, lemnul respiră, miezul nopții respiră./ și chiar dacă nu e nimeni în jur, lumea fierbe de viață cu nimeni în ea. [...]” [2021: 68]. Aceleași accente găsim și la Adrian Urmanov: „nu știu sigur dacă inspir eu sau expiră aerul mulat pe mine” [2021: 38], Alexandru Vakulovski: „obiecte vechi și noi împachetate/ în celofan & hârtie// obiectele se lasă/ împachetate/ într-o haină ce le/ umanizează ce le/ desparte desprinde/ de/ istorie// casă împachetată/ de pereți/ picior în ciorap/ ochi în noapte/ inimă în noroi/ porc în coștireață/ în mine împachetată/ greață” [2021: 94], Aurelia Borzin: „șireturile pe care le port/ mai reale ca vârsta pe care o am” [2021: 118]. Distanța pe care o iau autorii față de trăire ca față de un obiect/ fenomen exterior propriei ființe ilustrează, la suprafață, un joc de apropiere-distanțare față de sinele autentic, iar în adâncime, o metodă de distilare a propriei autenticități, contextualizând-o. Eul autentic nu se mai găsește în imaginea abstractă a sinelui, ci este oglindit de obiecte, fenomene, întâmplări. Dispariția/ „moartea omului” (Foucault), teoretizată în postumanism, se manifestă în poezia postoptzecistă în două moduri principale, observabile de la o anumită distanță generalizantă. Pe de o parte, are loc o pulverizare a eului în identități-obiecte (Teodor Dună), iar pe de alta, o incorporare a sinelui în una/ multiple identități corporale/ senzoriale (Ioan Es. Pop, Simona Popescu, Ruxandra Cesereanu ș.a.).

Corporalitate

Corpul, în postumanism, este o entitate fragmentată, multiplă, versatilă, trecând printr-o serie de mutații, transformări, traume, suprapuneri identitare, extensii tehnologice, ajungând o acumulare de tip cyborg (în postumanism, corpul este „modificat de dietă, geografie, limbaj, chirurgie și genetică [...]” [Codrescu, 2017: 99].

Pentru textualismul optzecist, corpul înseamnă întâi de toate o potențialitate textuală [4], iar apoi presupune conexiuni livrești, intertextuale, incorporate: „Corporalitatea ca fenomen livresc este impusă de

scriitorii români optzeciști: corpul-literă, [...] litera – ca natură, formă și stare a corpului.” [Corcinschi, 2019: 327]. Preocuparea față de corp și corporalitate devine existență, i.e. o existență biologic-textuală (Gheorghe Crăciun, Ion Stratan etc.), iar apoi o existență livrescă, a corpului-biblioteca (Emilian Galaicu-Păun, Ruxandra Cesereanu etc.).

În literatura nouăzecistă, dar și dincolo de ea, una dintre cele mai sugestive reprezentări ale multiplicității, mutațiilor, suprapunerilor identitare este romanul poetic *Exuvii*, de Simona Popescu, în care naratoarea își amintește și exprimă experiențele senzoriale ale sinelui-personaj la diferite vârste. Prin intermediul acestor experiențe amintite și conștientizate, autoarea își reactualizează sinele. Alți autori, ca Ioan Es Pop abordează corpul fragmentar, diferite părți ale corpului căpătând o anumită independență față de trup, sau se continuă metafora textualității a textului-corp: „într-o zi voi fi citit/ numai pe dinăuntru. voi fi o carte legată în propria-mi piele” [Es Pop, 2017: 105]. În poemele și romanele Ruxandrei Cesereanu corpul este un vast teren de explorare, o supratemă.

Treptat, tema corporalității a devenit centrul de greutate al literaturii douămiiste [Benga, 2016: 123], mai ales al poeziei feminine: Miruna Vlada scrie o poezie a unei „corporalități vulnerate” [Benga, 2016: 151], accentuând atenția pe corporalitatea și psihologia feminină; Aurelia Borzin poetizează corpul feminin și maternitatea; în poezia Diane Geacăr se vorbește despre un corp dublu, cel pentru ceilalți și cel doar pentru sine. De fapt, în douămiism, tema corporalității face loc unei alte teme, cea a alienării și a singurătății. Autenticitatea douămiistă derivă din expresia acestei singurătăți viscerale și, mai ales, din directetea neezitantă în abordarea traumelor. Corpul devine un mecanism defectat, străin: „sunt o grămadă de oase/ de neputință de otravă/ ești cușca mea de fier/ tu nu poți trece dincolo/ de pereții trupului meu de pereții craniului meu/ nu poți ajunge în această măcelărie/ pe care uneori o numesc creier” [Vlădăreanu, 2018: 54]; „sunt la bistrița de treizeci de ani. nimic nu mi-a luminat trupul/ așa că acum cântăresc cu 80 de kilograme în plus: ca un porc/ umbra mea scormonește prin mine și mi se freacă de oase” [Coman, 2018: 9]. Dar corporalitatea, în douămiism, devine și senzorial, o poezie a atingerilor și a comunicării corporale cu celălalt.

În una dintre direcțiile postumanismului literar român, corporalitatea dispare într-o lume tip matrix (Alex Văsieș), în imaginarul jocurilor video (Florentin Popa, Vlad Drăgoi), în biologicul non-uman (Mircea Andrei Florea). O altă poetică continuă însă demersul douămiist al imaginarii corporal/senzorial, cu accentul pe vulnerabilitate: „deschid fereastra ca trupul meu să respire/ (va trebui să-l învăț suferința)/ mâinile devin grele de lumină/ (metodele noi induc un fel de plăcere absurdă, gândul la imaginea unui corp nou nouț/ limitat de numere standard/ mărimi inutile/ obiective înalte/ trebuie doar ca trupul să devină ușor/ un instrument de a măsura plăcerea/ un album deschis la o fotografie tăiată/ (aici eram frumoasă/ dar lipsesc)” [Amariei, 2019, p. 65].

Considerăm aceste trei aspecte ale autenticității poetice (relația autor-text-cititor; poezia cotidianului; reprezentările corporalității) și transformările pe care le-au suferit în parcursul literar postoptzecist, un bun argument al prezenței teoriilor postumaniste în practica literară românească recentă:

- Relația autor-text-cititor trece de la accentul textualist pe produsul artistic la atenția pe impactul transformativ asupra cititorului, ca mai târziu să transpară tendința către performativitate cu impact mai mult sau mai puțin imediat asupra audienței reale sau virtuale.
- În cadrul poeziei cotidianului am remarcat o insistență pe reprezentarea banalului atât în poezia optzecistă, nouăzecistă, cât și în „jurnalismul poetic” al douămiștilor și postdouămiștilor. Epitetele personificatoare sunt des utilizate pentru a marca o pulverizare a eului în identități-obiecte.
- Corporalitatea, în optzecism, ținea de existență. Apoi, în nouăzecism și douămiism, corpul biologic revine în text, în varianta unor identități suprapuse sau ca expresie a unei singurătăți viscerale. În douămiism-postdouămiism, observăm tendința spre o poetică a senzorialului.

Focalizarea pe aceste trei aspecte centrale (pe care se bazează autenticismul optzecist și postoptzecist), ne-a facilitat urmărirea modificărilor ce au avut loc în interiorul acestor abordări ale autenticității poetice în raport cu noile realități postumaniste. Cu toate acestea, simțim necesitatea unui

studiu mai amplu al subiectului, care să includă mai mulți autori, mai multe poetici și care să ne permită elaborarea unei imagini mai complexe ale relației dintre postumanism și autenticitate poetică în poezia postoptzecistă română.

Note finale:

[1] „devenirea eului într-o lume și o realitate tot mai „de-naturalizată”, realitate de care individul s-a izolat complet” [Ilis, 2017: 102]

[2] „postmodernitatea e o modernitate reumanizată – sau cel puțin încercând cu stăruință aproape disperată să se umanizeze. Să reintroducă subiectul uman în centrul discursului – uneori chiar în exces, cu orice risc, așa cum modernitatea sfârșise prin a-l exila de acolo, și tot din exces, și tot cu orice risc (...) Postmodernitatea este, sub acest aspect, o obversiune radical umanizantă a modernității.” [Vancu: 2016]

[3] Ilustrativ este poemul „În pădure” al aceluiași Alexandru Mușina, unde este abordată ironic noua relație a omului cu lumea prin prisma tehnologizării: „Mă plimb prin pădure. Un muzeu ultramodern;/ Am cea mai sofisticată instalație de climatizare/ și cea mai trendy muzică de fond” [Mușina, 2017: 348]

[4] „m-am hotărât să nu mai scriu// eu, care beau doar cerneală, care/ primesc o rază de cerneală în ochi,/ care am sânge de cerneală// care rămâne cerneală-nghețată/eu, care înot în ocean de cerneală,/m-am hotărât să nu mai scriu// mi-am deschis venele// (m-am hotărât să nu mai scriu)// și uite ce s-a format.” [Stratan, 2017: 138].

Referințe bibliografice

1. Amarie, Luminița, *Ascunde amintirile și distruge tot ce-am atins*, Casa de Editura Max Blecher, Bistrița, 2019.
2. Benga, Grațiela, *Rețeaua. Poezia românească a anilor 2000*, Editura Universității de Vest, Timișoara, 2016.
3. Bucur, Romulus, *Opera Poetica*, Cartea Românească, București, 2017.
4. *Cine nu e mângâiat nu există. Antologia generației 2000* [alcătuitori: Anastasia Gavrilovici și Alexandru Cosmescu], Cartier, Chișinău, 2021.
5. Clinci, Daniel, „Bios, techne și postumanismul”, *Vatra*, n° 3-4, 2017, pp. 101-102.
6. Corcinschi, Nina, *Narațiuni ale erosului*, Cartier, Chișinău, 2019.
7. Coman, Dan, ghinga, Tracus Arte, București, 2018.
8. Crudu, Dumitru, *Falsul Dimitrie*, Cartier, Chișinău, 2014.
9. Es Pop, Ioan, *Opera Poetica*, Cartea Românească, București, 2017.
10. Ilea, Laura T., „Libertatea în condițiile non-autonomiei. Noile materialisme și postumanismul” *Vatra*, n° 3-4, 2017, pp. 94-95.
11. Iovănel, Mihai, *Istoria literaturii române contemporane*, Polirom, Iași, 2021.
12. Mincu, Marin. *Textualism & autenticitate. (Eseu despre textul poetic, III)*, Pontica, Constanța, 1993.
13. Mușina, Alexandru, *Poezia – teze, ipoteze, explorări*, Aula, Brașov, 2008.
14. Mușina, Alexandru, *Eseu asupra poeziei moderne. Teoria și practica literaturii*, Cartier, Chișinău, 2017.
15. Stratan, Ion, *La umbra Greciei în floare: poem(e)*, Tracus Arte, București, 2017.
16. Vancu, Radu, *Elegie pentru uman*, Humanitas, București, 2016. [ebook]
17. Vlădăreanu, Elena, *europa. zece cântece funerare*, Tracus Arte, București, 2018.

Notă: Articolul a fost realizat în cadrul proiectului de cercetare 20.80009.1606.03 Contexte socio-culturale autohtone și interconexiuni europene în creația populară și literatura cultă din Basarabia (sec. XIX până în prezent), Institutul de Filologie Română „B. P.-Hasdeu”.